

**DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
MEZŐGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLATTENYÉSZTÉSI- ÉS TAKARMÁNYOZÁSTANI TANSZÉK**

ÁLLATTENYÉSZTÉSI TUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

Doktori Iskola vezető: Dr. Bánszki Tamás MTA doktora

Témavezető:

Dr. habil Mucsi Imre

egyetemi tanár, az állatorvostudomány kandidátusa (PhD)

„DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI”

**A JUH FAJTÁJA, ÁSVÁNYIANYAG-ELLÁTÁSA ÉS A
CSÜLÖKSZARU MINŐSÉGE KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK
VIZSGÁLATA**

Készítette:

Szórádi Tibor

doktorjelölt

Debrecen

-2002-

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI

A juhágazat jövedelmezőségének egyik alapvető feltétele az egészséges állomány. A juhok lábvég betegségei igen gyakoriak és súlyos veszteségeket okozhatnak az állományban. Köztudott, hogy gazdasági állatfajaink közül a juh az, amely élete folyamán legnagyobb mértékben „járva” veszi fel a takarmányt, mert az év 6-9 hónapjában a legelőn tartózkodik. A hazánk juhállományának kb. 87 %-át adó merinó fajták - a tapasztalatok szerint - érzékenyebbek a lábvégbetegségekre, mint más fajták, genotípusok. A lábvégbetegségek miatt jelentkező sántaság és az ebből következő takarmányfogyasztás csökkenés nagymértékben rontja a juhok produktivitását, életteljesítményét. A lábvégbetegségek kialakulásának egyik meghatározó tényezője a csülökszaru mechanikai állapota, ellenálló képessége. A szilárdabb csülökszaru jobban ellenáll a különböző kórokozók behatolásával szemben. Ezért az ilyen szaruval rendelkező egyedek kevésbé érzékenyek a lábvégbetegségekre. Dolgozatomban arra kerestem választ, hogy melyek azok a külső és belső tényezők, amelyek befolyásolják a juh csülökszaru mechanikai tulajdonságait.

2. CÉLKITŰZÉSEK

- Információszerzés a juhok ásványianyag ellátottságáról egyes makro- és mikroelem vonatkozásában.
- Választ kapni arra, hogy az egészséges és lábvégbeteg juh csülökszaru ásványianyag tartalma között van-e különbség.
- Megtudni, hogy a genotípus befolyásolja-e a csülökszaru ásványianyag összetételét, valamint növekedési ütemét.
- A szaru mechanikai értékmérői közül a szaru keménységének és ütőszilárdságának meghatározása abból a célból, hogy összefüggéseket keressek e paraméterek és a szaru nedvességtartalma, valamint ásványielem összetétele között.
- Választ kapni arra, hogy a takarmányozásnak és az életkornak van-e hatása - bizonyos elemek vonatkozásában - a csülökszaru ásványianyag összetételére.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A vizsgálataimat az 1990-99-es években végeztem. A dolgozat adatbázisa 178 db juhból vett 694 db minta különböző vizsgálati értékeiből tevődik össze.

3.1. A szervek ásványi elem-tartalmának meghatározási módszerei

A máj, vese mintákat vágott juhoktól, a gyapjú, vér, csülökszaru mintákat pedig vágott és élő juhoktól vettem. A minták ásványianyag-tartalmának meghatározását Hódmezővásárhelyen a Mezőgazdasági Szakszolgáltató Kft. akkreditált Agrokémiai laboratóriumában végezték el. A szervek P- és Na-mennyiségének meghatározása spektrofotometriás, a Ca-, Mg-, Zn-, Cu-, Mn-, Fe- és Se elemeké pedig atomabszorpciós módszerrel történt a minták megfelelő előkészítése után.

3.2. A szarufal növekedésének mérése

A jobb elülső és hátulsó lábvég külső csülkén a külső oldali szarufal fölött a szegélyszarura hajló szőrzetet ollóval levágtam. A szegélyszaru szélétől 10 mm-re tűreszelővel 1 mm széles és 10 mm hosszú rovátkát reszeltem a szarufalba 2 cm-re a hegyfali domborulattól. A szarufal növekedése folyamán a rovátka egyre távolodik a szegélyszarutól. 40-70 nap múlva tolómérővel határoztam meg a rovátka és a szegélyszaru széle közötti távolságot mindkét lábvégen. A kapott értékből levontam 10 mm-t, a maradékot osztottam az eltelt napok számával, majd megszoroztam 30-cal, így megkaptam a havi átlagos értéket (mm/hó).

3.3. A csülökszaru mechanikai paramétereinek meghatározása

A csülökszaru külső oldalfalának mechanikai paramétereit a korábbi Gödöllői Agrártudományi Egyetemen működő „A Korszerű Technológiáért Alapítvány” határozta meg. A talpszaru a szarufalnál kisebb vastagsága és keménysége miatt nem volt alkalmas ezekre a vizsgálatokra.

A szaru keménységének (benyomhatóságának) meghatározása:

A szaru keménységének a mérése a „Műanyagok keménységének meghatározása, Golyóbenyomásos módszer” MSZ ISO 2039-1:1992 Magyar Szabvány szerint történt a Brinell keménységi eljárás alapján. KM. 02. típusszámú, műanyag keménységmérő készülékkel határozták meg a HB 5/156/60 Brinell keménységi értéket oly módon, hogy 5 mm $\varnothing$ acél golyót 156 N erővel 60 s terhelési idő alatt nyomták a szaruanyagba. A benyomódási mélységből (h) és a nyomógolyó átmérőjéből (D) a benyomódási gömbsüveg felületét. A felület 1 mm^2 -ére jutó terhelőerő (N/mm^2) annál nagyobb, minél

keményebb a vizsgált anyag, így kevesebb a benyomódási mélysége (mm) és ezért a gömbsüveg felülete is (mm²).

A keménységi érték kiszámítása:
$$HB = \frac{F}{\pi \cdot D \cdot h}$$

HB 5/156/60 Brinell keménységi érték (N/mm²)

F = terhelőerő (15 N)

D = a nyomógolyó átmérője (5 mm)

h = a benyomódási mélység (mm)

$\pi \cdot D \cdot h$ = a benyomódási gömbsüveg felülete (mm²).

A csülökszaru ütőszilárdságának (roncsolhatóságának) meghatározása:

Az ütőszilárdság - amely fordítottan arányos a keménységgel - a szaru törékenységére vonatkozóan ad felvilágosítást. A mintát egy ismert munkavégző képességű ingás ütőművel eltörik, és a minta eltörése után az ingás ütőmű kalapácsának megmaradt munkavégző képességéből számítják ki az ütőszilárdságot (J/cm²), amely annak a munkának a nagysága (J), amely a próbatest eltöréséhez szükséges annak keresztmetszetére (cm²) vonatkoztatva. A vizsgálatokat Dynstat-készülékkel végezték el, amely a minta eltörését eredményező ütőmunka értékét méri (J).

Az ütőszilárdság kiszámítása:
$$a_n = \frac{A_n}{b \cdot h}$$

a_n = ütőszilárdság (J/cm²)

A_n = a minta eltöréséhez szükséges munka (J)

b = a minta szélessége (cm)

h = a minta vastagsága (cm)

3.4. A takarmányok ásványi-összetételének meghatározása

- A Ca-tartalom meghatározása az MSZ-08 1783/2-83,
- A Zn-tartalom meghatározása az MSZ-08 1783/9-83,
- Cu-tartalom meghatározása az MSZ-08 1783/10-83 szerint történt atomabszorpciós spektrometriás (AAS) eljárással.
- A P-tartalmat az MSZ-08 1783/4-83 szerint fotometriás eljárással határozták meg.

Az eredmények feldolgozása számítógép segítségével történt. Varianciaanalízissel becsültem a csoportok középértékei közötti különbségeket (F-próba, t-próba). Az összefüggésvizsgálatokat kétváltozós lineáris regresszió-analízissel végeztem el.

4. A VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI ÉS A KÖVETKEZTETÉSEK

4.1. Az ásványianyag-tartalom alakulása különféle fajtájú egészséges juhokban

4.1.1. Egészséges magyar merinó-, awassi-, brit tejelő- és szapora merinó juhok csülökszarujának ásványianyag-összetétele

Mindegyik fajtánál - fajtán belül - a keményebb szarufal több Ca-t tartalmaz, mint a puhább talpszaru. E különbségek statisztikailag igazolhatók.

Az összes genotípusnál - fajtán belül - a keményebb szarufal Ca:P-aránya tágabb, mint a puhább talpszarué, de a különbség csak a magyar merinónál szignifikáns $P < 5\%$ -os szinten (3,19; 2,01). A fajták közül a legkeményebb szarujú brit tejelő talpszarujának a legtágabb a Ca:P-aránya (2,5). Őt követi a szapora merinó (2,1), a magyar merinó (2,01) és végül az awassi (1,6) (**1. táblázat**). Az eredmények egybeesnek B. KOVÁCS (1977) azon állításával, amely szerint a szaru keménységét elsősorban nem a Ca és P abszolút mennyisége, hanem az arányuk szabja meg. LINDEMAN és MILLS (1980) megállapították, hogy a Zn-hiány juhoknál többek között csülök elváltozást okozhat, mert hiánya gátolja a keratin képződését. B. KOVÁCS (1977) szerint a nagyobb mennyiségű Zn keményíti, a Cu pedig puhítja a szarut. E megállapításokat vizsgálataim alátámasztják, mert a keményebb, pigmentált szarujú szapora merinó és brit tejelő szarufalában $P < 0,1\%$ -os szinte nagyobb a Zn mennyisége, mint a magyar merinónál és awassinál (**2. táblázat**).

A puhább szarujú awassi szarufala és talpszaruja $P < 0,1\%$ -os szinten több Cu-t tartalmaz, mint a másik három fajtáé (**2. táblázat**). B. KOVÁCS (1977) megállapítása alapján, hogy a keményebb szarunak tágabb a Ca:P aránya, mint a puhábbnak, a fajták sorrendje a következő a szaru keménysége szerint:

- szarufal alapján: brit tejelő (3,23), magyar merinó (3,19), szapora merinó (2,53), awassi (2,33) (a különbségek nem szignifikánsak)
- talpszaru alapján: brit tejelő (2,5), szapora merinó (2,1), magyar merinó (2,01), awassi (1,6) (az 1-3. és 2-4. között $P < 5\%$ -os, az 1-4. között pedig $P < 1\%$ -os szinten szignifikáns a különbség).

1. táblázat

Égészleges magyar merinó, awassi, brit tejelő és szapora merinó juhok csülökszarujának Ca- és P-tartalma (mg/kg sza.)

Csoport	Fajta	n	Ca				P				Ca : P			
			Szarufal		Talpszaru		Szarufal		Talpszaru		Szarufal		Talpszaru	
			$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %
1.	Magyar merinó (PM)	10	1810**	37,23	1152***	29,67	561	19,59	580	13,91	3,19**	27,74	2,01**	26,89
2.	Awassi (PM)	6	2182*	27,71	1211*	55,51	907	17,04	733	21,59	2,33	21,80	1,6	45,24
3.	Brit tejelő (P)	16	2683***	30,45	1126***	20,03	848***	23,25	478***	33,25	3,23	30,58	2,5	23,78
4.	Szapora merinó (P)	10	3717***	38,24	888***	40,97	1478***	22,32	420***	18,86	2,53	32,01	2,1	32,61

P = pigmentált szaru; PM = pigmentmentes szaru

Fajtán belül a szarufal és talpszaru között:

* P < 5 % ** P < 1 % *** P < 0,1 %

Fajták között a szarufal Ca-tartalmában:

1.-4. P < 0,1 % 3.-4. P < 1 %

2.-4. P < 1 % 1.-3. P < 1 %

Fajták között a szarufal P-tartalmában:

1.-4. P < 0,1 % 3.-4. P < 0,1 % 1.-3. P < 1 %

2.-4. P < 0,1 % 1.-2. P < 1 %

Fajták között a talpszaru P-tartalmában:

1.-2. P < 1 % 1.-4. P < 1 % 2.-4. P < 0,1 %

1.-3. P < 5 % 2.-3. P < 0,1 %

Fajták között a szarufal Ca:P arányában:

nincs szignifikáns különbség

Fajták között a talpszaru Ca:P arányában:

1-3. P < 5 %

2-4. P < 5 %

2-3. P < 1 %

2. táblázat

Magyar merinó, awassi, brit tejelő és szapora merinó csülökszarujának Zn- és Cu-tartalma (mg/kg sza.)

Csoport	Fajta	n	Zn				Cu			
			szarufal		talpszaru		szarufal		talpszaru	
			$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %
1.	Magyar merinó (PM)	10	47,4	17,19	42,4	8,21	4,25	45,41	2,13	74,69
2.	Awassi (PM)	6	60,0	14,12	47,0	17,49	6,85	27,53	4,85	50,52
3.	Brit tejelő (P)	16	77,0*	19,77	41,0*	27,86	3,38	37,14	2,54	32,24
4.	Szapora merinó (P)	10	82,6*	11,17	34,0*	9,73	4,08*	25,93	1,16*	23,77

P = pigmentált szaru; PM = pigmentmentes szaru

* P < 0,1 %

Fajták között a szarufal Zn-tartalmában:

2.-3. P < 1 % 1.-4. P < 0,1 %

1.-3. P < 0,1 % 2.-4. P < 0,1 %

Fajták között a szaru Zn-tartalmában:

nincs szignifikáns különbség

Fajták között a szarufal Cu-tartalmában:

1.-2. P < 0,1 % 2.-3. P < 0,1 % 2.-4. P < 0,1 %

Fajták között a talpszaru Cu-tartalmában:

1.-2. P < 0,1 % 2.-3. P < 1 % 2.-4. P < 0,1 %

4.1.2. Egészséges magyar merinó és tejelő cigája juhajták szarufalának Ca:P-aránya

A pigmentált csülökszarujú tejelő cigája szarufalának Ca:P aránya majdnem duplája (5,5), mint a pigmentmentes merinóé (2,93) ($P < 0,1 \%$).

4.1.3. Különböző genotípusú juhok csülökszaruja Ca:P-arányának összehasonlítása a különböző években elvégzett vizsgálatok eredményei alapján (3. táblázat)

3. táblázat

Különböző genotípusú juh csülökszarujának Ca:P aránya
(részben eltérő évjáratok)

Ssz.	Genotípus	Sza- ru	Szarufal Ca:P aránya			Talpszaru Ca:P aránya		
			n	$\bar{x}$	CV%	n	$\bar{x}$	CV%
1.	Magyar merinó	PM	30	3,01	9,13	20	1,99	14,66
2.	Awassi	PM	10	2,19	36,60	10	1,67	15,98
3.	Brit tejelő	P	10	3,36	9,22	10	2,57	16,92
4.	Corriedale	P	10	3,17	20,07	10	3,14	13,90
5.	Keresztezett keletfríz	P	8	3,45	23,51	8	2,74	30,80
6.	Tejelő cigája	P	10	5,5	20,16	-	-	-

PM = pigmentmentes szaru   P = pigmentált szaru

Szarufal:

1.-2. $P < 0,1 \%$ 2.-3. $P < 0,1 \%$ 3.-6. $P < 0,1 \%$
 1.-5. $P < 5 \%$ 2.-4. $P < 0,1 \%$ 4.-6. $P < 0,1 \%$
 1.-6. $P < 0,1 \%$ 2.-6. $P < 0,1 \%$ 5.-6. $P < 0,1 \%$

Talpszaru:

1.-2. $P < 5 \%$ 2.-3. $P < 0,1 \%$ 3.-4. $P < 1 \%$
 1.-3. $P < 0,1 \%$ 2.-4. $P < 0,1 \%$ 4.-5. $P < 5 \%$
 1.-4. $P < 0,1 \%$ 2.-5. $P < 0,1 \%$
 1.-5. $P < 0,1 \%$

A genotípusok sorrendje a csülökszarú Ca:P-arányának alapján:

Szarufal:

1. tejelő cigája (5,5), 2. keresztezett keletfríz (3,45), 3. brit tejelő (3,36), 4. corriedale (3,17), 5. magyar merinó (3,01), 6. awassi (2,19)

Talpszaru:

1. corriedale (3,14). 2. keresztezett keletfríz (2,74) 3. brit tejelő (2,57), 4. magyar merinó (1,99). 5. awassi (1,67) (a tejelő cigájának nem volt talpszaru eredménye)

A tejelő cigája pigmentált **szarufalának** Ca:P-aránya $P < 0,1$ %-os szinten nagyobb, a pigmentmentes awassié pedig kisebb, mint a többi genotípusé. A pigmentált szarujú brit tejelő, corriedale és keresztezett keletfríz között nincs statisztikailag igazolható különbség.

A pigmentált szarujú brit tejelőnek, corriedale-nek és keresztezett genotípus **talpszarujának** Ca:P-aránya $P < 0,1$ %-os szinten tágabb, mint a pigmentmentes szarujú magyar merinóé és awassié.

Az eredményekből arra következtetnek, hogy a pigmentált csülökszarujú fajták, genotípusok, ill. egyedek azért ellenállóbbak a lábvégbetegségekkel szemben, mint a pigmentmentes szarujúak, mert a szarujuk a tágabb Ca:P-arányuk következtében keményebb. A nedvesebb éghajlaton kialakult juhajtáknak (brit tejelő, corriedale, fekete keletfríz, cigája) nagyobb szükségük van a keményebb csülökszarura, mint a szárazabb éghajlatú régióban kialakult fajtáknak (merinó, awassi). A keményebb szaru bizonyos mértékig kompenzálni képes a nedvesebb talajú legelők szarufelpuhító hatását. A lábvégbetegségekkel szembeni ellenálló képességet a talpszaru keménysége nagyobb mértékben befolyásolja, mint a szarufalé, mert az nagyobb felületen érintkezik a talajjal, mint a szarufal, amelynek csak az alsó széle, a hordozószél van kapcsolatban vele.

A pigmentált, nagyobb Ca:P-arányú csülökszarujú genotípusok (brit tejelő, corriedale, keresztezett genotípus, tejelő cigája) legelőkézsége jobb, mint a pigmentmentes szarujú awassié és magyar merinóé. A legszűkebb Ca:P-arányú awassinak a leggyengébb a legelőkézsége a vizsgált genotípusok közül. Mivel a legelőkézség összetevője az élelmesség és a mozgékonyság, ezért a juhoknak igen nagy szükségük van a keményebb, nedvesség hatására kevésbé felpuhuló csülökszarura, mert az jobban ellenáll a lábvégbetegségek kialakulásával szemben, mint a puha szaru. A magyar merinó szaporaságának, hús- és tejtermelésének javítása céljából alkalmazott nagyobb genetikai potenciállal rendelkező fajták egy része (brit tejelő, fekete keletfríz, tejelő cigája, corriedale, suffolk, német feketefejú húsjuh) pigmentált csülökszaruval rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy e fajták merinóval való keresztezése eredményeként nemcsak a tej- és húsproduktivitása nő az utódgenerációknak, hanem - bizonyos fokig - a lábvégbetegséggel szembeni ellenálló képessége is a tisztavérű magyar merinóhoz képest.

4.2. Az életkor hatása a csülökszaru ásványianyag-összetételére

A magyar merinó anyajuhok csülökszarujának nagyobb a Ca-tartalma (3096 mg/kg szá.) és tágabb a Ca:P-aránya (2,59) mint a növendék juhoké (2373 mg/kg szá.) (1,83). E különbségek $P < 0,1$ %-os szinten szignifikánsak. Ez alátámasztja azt a gyakorlati tapasztalatot, hogy az anyajuh csülökszaruja keményebb és ellenállóbb, mint a fiatal állatoké. Az eredményekből azt a következtetést vonom le, hogy a fiatalabb, kisebb testtömegű állatok súlyának viseléséhez a puhább csülökszaru is megfelel. Az egyed korának növekedésével nő a csülökszaru Ca-tartalma, tágul a Ca:P-aránya, és ezért növekszik a keménysége is. A végtag ezért tudja ellátni biológiai funkcióját, azaz a növekvő állat egyre nagyobb súlyának elviselését és mozgásának biztosítását. Vizsgálataim alapján a szarufal Ca:P-arányának a növekedése 35 %-os mértékben járult hozzá a szarufal növekedésének a csökkenéséhez. A túlnőtt, és ezért deformálódott, puhább csülökszaru a fiatal állatot fokozottabban érzékenyvé teheti a lábvégbetegségekre. Ezért a növendék állatoknak - a túlnövést megakadályozó - csülökszaru szabályozásra gyakrabban lehet szükségük, mint a felnőtteknek.

4.3. Az ásványianyag-tartalom alakulása egészséges és lábvégbeteg merinó, illetve awassi juhok egyes szerveiben és csülökszarujában

4.3.1. Egészséges és lábvégbeteg fésűsmerinó juhok egyes szerveinek makro- és mikroelem tartalma

A legeltetett juhok gyapjának Ca-tartalma (1860 mg/kg szá.) nagyobb, mint az istállózottaké (1760 mg/kg szá.). Mindkét istállózott csoportnál a szarufal nagyobb Na-tartalmú, mint a talpszaru, Mg-ból pedig a talpszaruban található több, mint a szarufalban. A mért mennyiségek igazolják B. KOVÁCS (1977) véleményét, amely szerint a csülökszaru fali részében nagyobb a Na-koncentrációja, mint a talpszaruban, míg Mg esetében ennek a fordítottja figyelhető meg. Az istállózott juhok gyapjának (2,8; 1,9 mg/kg szá.) és májának (2,4; 3,5 mg/kg szá.) igen alacsony a Mn-, valamint a Zn-tartalma (gyapjú 48; 57 mg/kg szá.) (máj 44; 35 mg/kg szá.). Ez alátámasztja REGIUSNÉ MÖCSÉNYI (1990) azon megállapítását, amely szerint a juh Mn-szükségletét (60 mg/kg tak. szá.) és Zn-szükségletét (40 mg/kg tak. szá.) csak a legelőfü tudja teljes mértékben biztosítani, mert az többet tartalmaz belőlük, mint a szénák és abraktakarmányok. A legeltetett juhok talpszarujának kétszeres a Mn-tartalma (26

mg/kg tak. sza.) az istállózott csoportokkal szemben (13,1; 15,1 mg/kg tak. sza.), aminek az lehet az oka, hogy a jobb Mn-ellátottsággal növekszik a csülökszaru Mn-tartalma is.

4.3.2. Az egészséges és lábvégbeteg magyar merinó és awassi juhok csülökszarujának Ca-, P-, Zn- és Cu-tartalma

Az egészséges merinó csoport talpszarujának Ca-tartalma (1152 mg/kg sza.) $P < 0,1$ %-os szinten nagyobb, mint a lábvégbeteg merinóké (587 mg/kg sza.). A beteg merinó juhok szaruja több P-t tartalmazott, mint az egészségeseké. Ebből következően az egészséges merinók szarufalának és talpszarujának Ca:P-aránya (3,19:2,01) $P < 1$ %-os szinten nagyobb, mint a lábvégbeteg csoporté (2,35; 0,65). Ebből arra következtettek, hogy a lábvégbetegségekben szenvedő juhok csülökszarujában a Ca megfogyatkozik. SZOVÁTAY (2002) szerint ennek az lehet az oka, hogy a fájdalom miatt kevésbé használt lábvég vérellátása csökken, és ezért kevesebb Ca képes beépülni a szaruba. Ennek következtében szűkül a Ca:P aránya és ezért csökken a keménysége is. A lábvégbeteg magyar merinó szarufalában a Zn és Cu mennyisége között $P < 1$ %-os szinten negatív lineáris összefüggést találtam ($r = -0,77$), az egészséges awassi csoportnál pedig $P < 5$ %-os szinten ($r = -0,86$). Ezek egybeesnek ELINDER és PISCATOR (1977) azon megállapításával, miszerint a Zn és Cu antagonisták egymással.

4.4. A takarmány ásványi-összetételének hatása a csülökszaru ásványianyag összetételére

- A legelőfüvet fogyasztó 1. csoport takarmányának Ca:P-aránya 2,2, de a csülökszarujának Ca:P-aránya (1,3) - statisztikailag igazolhatóan - nem nagyobb, mint a Ca-szegény, szűk, 1,2-es Ca:P-arányú takarmányt fogyasztó 2. csoport csülökszarujáé (1,69). Ez azt jelenti, hogy a Ca:P-arány szükségletet (1,6-1,7) kismértékben meghaladó takarmány (2,2) nem tágítja szignifikánsan a csülökszaru Ca:P-arányát. Csak az igen nagy Ca-tartalmú és nagyon tág Ca:P-arányú (3,5) takarmány etetésekor növekszik szignifikánsan a csülökszaru Ca-tartalma (3465 mg/kg sza.) és ezáltal tágul a Ca:P-aránya (3,36).
- A legelőfüvet fogyasztó 1. csoportnál az 1 kg testtömegre jutó Zn mennyisége (1,27 mg/ttkg) csak 7,6 %-kal (0,09 mg-mal) nagyobb, mint a 2. csoporté (1,18 mg/ttkg), a

csülök szarujának Zn-tartalma (90 mg/kg sza.) viszont 23 %-kal (17 mg/kg sza-gal) haladja meg azt (73 mg/kg sza.). A kismértékű Zn növekedése növeli a szaru Zn-tartalmát, ha a takarmány Zn-tartalma a minimum szükséglet körül van.

4.5. A juh csülökszaru mechanikai paramétereinek, nedvesség-, valamint ásványianyag-tartalmának összefüggése

4.5.1. A szarufal keménységének és ásványianyag-tartalmának összefüggés-vizsgálata

A szarufal keménységének és Ca-tartalmának összefüggésvizsgálata:

A 8 %-os víztartalmú (légszáraz) szaru Ca-tartalma (X) és Brinell keménységi értéke (Y) közötti $Y' = 21,663 + 0,0159 X$ (N/mm²) pozitív lineáris összefüggés P < 5 %-os szinten szignifikáns. A szaru Ca-tartalmának 1 kg/kg sza. növekedése a szaru Brinell keménységi értékét $\approx 0,02$ N/mm²-el növeli. A determinációs koefficiens szerint (R² = 0,3447) a szaru Ca-tartalmának növekedése a szaru keménységének növekedéséhez 34 %-os mértékben járul hozzá (**1. ábra**).

A szarufal keménységének és P-tartalmának összefüggésvizsgálata:

A 8 %-os víztartalmú (légszáraz) szaru P-tartalma (X) és Brinell keménységi értéke (Y) közötti $Y' = 109,39 - 0,0391 X$ (N/mm²) negatív lineáris összefüggés P < 5 %-os szinten szignifikáns. A szaru P-tartalmának 1 mg/kg sza. növekedése a szaru Brinell keménységi értékét $\approx 0,04$ N/mm²-el csökkenti. A determinációs koefficiens (R² = 0,3172) alapján a szaru P-tartalmának növekedése a szaru keménységének csökkenéséhez 32 %-os mértékben járul hozzá (**2. ábra**).

A szarufal keménységének és Ca:P-arányának összefüggésvizsgálata:

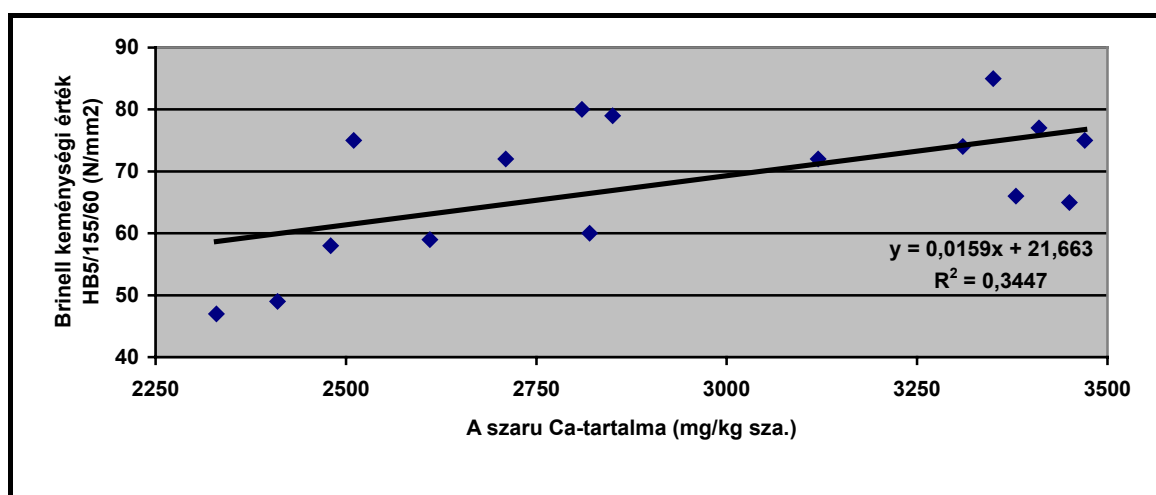
A 8 %-os víztartalmú (légszáraz) szaru Ca:P-arány (X) és Brinell keménységi értéke (Y) közötti $Y' = 31,326 + 12,726 X$ (N/mm²) pozitív lineáris összefüggés P < 1 %-os szinten szignifikáns. A szaru Ca:P-arányának 1 értékkel való növekedése a szaru Brinell keménységi értékét 12,7 N/mm²-el növeli. A determinációs koefficiens szerint (R² = 0,5008) a szaru Ca:P-arányának növekedése 50 %-os mértékben járul hozzá a szaru keménységének növekedéséhez (**3. ábra**).

A szaru Ca-, és P-tartalmának valamint Ca:P-arányának vizsgálatait alátámasztják B. KOVÁCS (1977) azon megállapítását, mely szerint a nagyobb Ca mennyiség keményíti,

a P pedig puhítja a szarut, ezért a szaru szilárdságát - a víztartalmának csökkenése után - a Ca:P arányának tágulása növeli legnagyobb mértékben.

1. ábra

**A szarufal keménységének és Ca-tartalmának összefüggésvizsgálata
(légszáraz, 8 %-os víztartalmú szaru)
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)**

$$Y' = 21,663 + 0,0159X(N/mm^2)$$

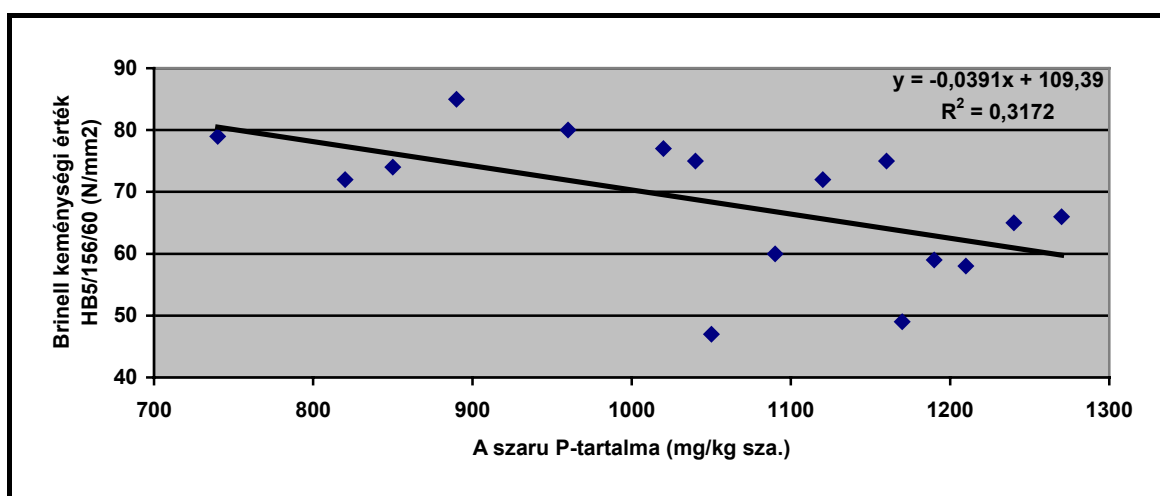
$$R^2 = 0,3447$$

$$F = 7,36 (F_{5\%} = 4,6) P < 5$$

$$r = +0,59 \quad n = 16$$

2. ábra

**A szarufal keménységének és P-tartalmának összefüggésvizsgálata
(légszáraz, 8 %-os víztartalmú szaru)
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)**

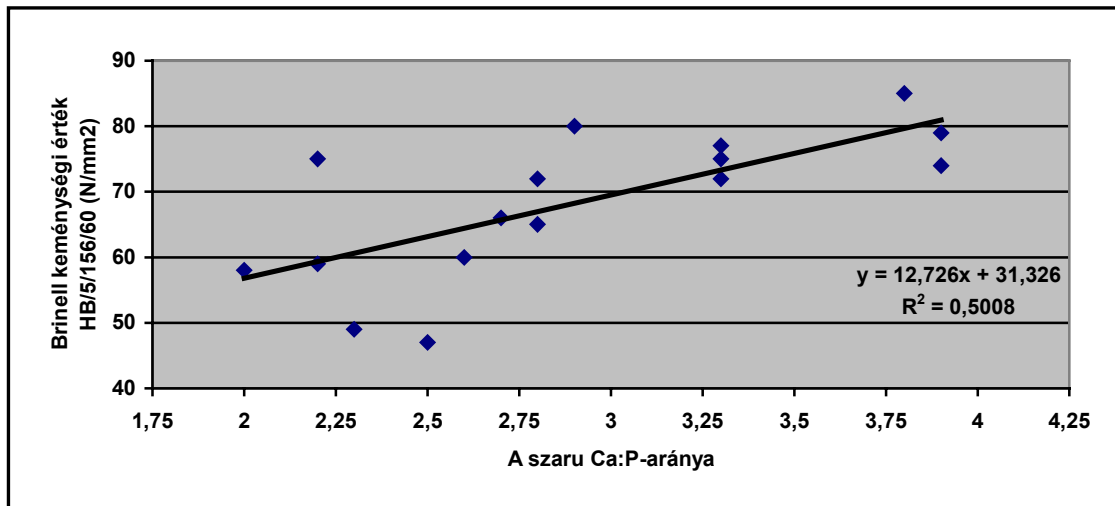

$$Y' = 109,39 - 0,0391X(N/mm^2)$$
$$R^2 = 0,3172$$

$$F = 6,5 (F_{5\%} = 4,6) \quad P < 5$$
$$r = -0,56 \quad n = 16$$

3. ábra

**A szarufal keménységének és Ca:P-arányának összefüggésvizsgálata
(légszáraz, 8 %-os víztartalmú szaru)
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)**

$$Y' = 31,326 + 12,726X \text{ (N/mm}^2\text{)}$$

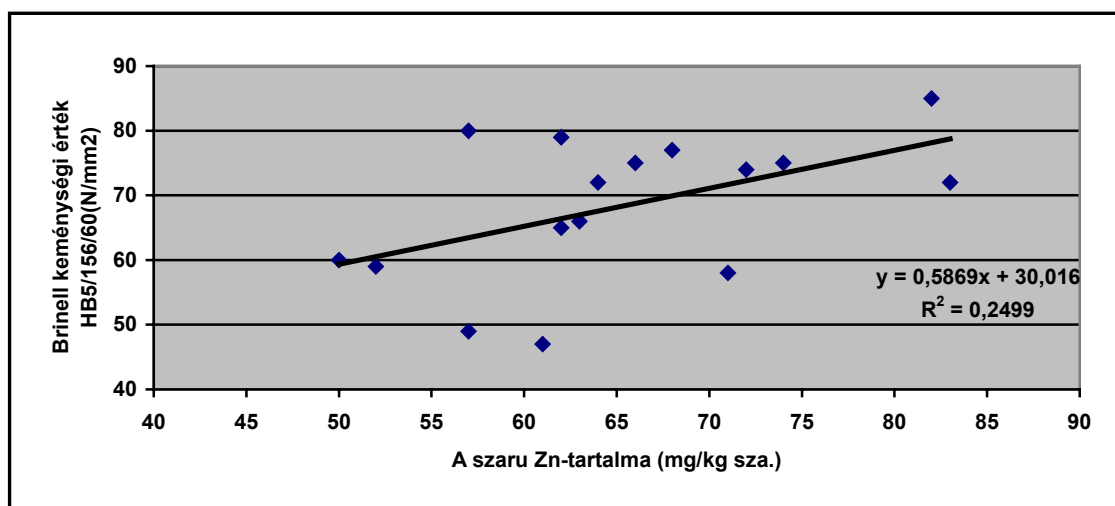
$$F = 14,04 \text{ (} F_{1\%} = 8,86 \text{) } P < 1$$

$$R^2 = 0,5008$$

$$r = +0,71 \quad n = 16$$

4. ábra

**A szarufal keménységének és Zn-tartalmának összefüggésvizsgálata
(légszáraz, 8 %-os víztartalmú szaru)
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)**

$$Y' = 30,016 + 0,5869X \text{ (N/mm}^2\text{)}$$

$$F = 4,66 \text{ (} F_{5\%} = 4,6 \text{) } P < 5$$

$$R^2 = 0,2499$$

$$r = +0,5 \quad n = 16$$

A szarufal keménységének és Zn-tartalmának összefüggésvizsgálata:

A 8 %-os víztartalmú (légszáraz) szaru Zn-tartalma (X) és Brinell keménységei értéke (Y) közötti $Y' = 30,016 + 0,5869 X$ (N/mm²) pozitív lineáris összefüggés $P < 5$ %-os szinten szignifikáns. A szaru Zn-tartalmának 1 mg/kg sza. növekedése a szaru Brinell keménységi értékét $\approx 0,6$ N/mm²-el növeli. A determinációs koefficiens alapján ($R^2 = 0,2499$) a szaru Zn-tartalmának a növekedése a szaru keménységéhez 25 %-os mértékben járul hozzá (4. ábra).

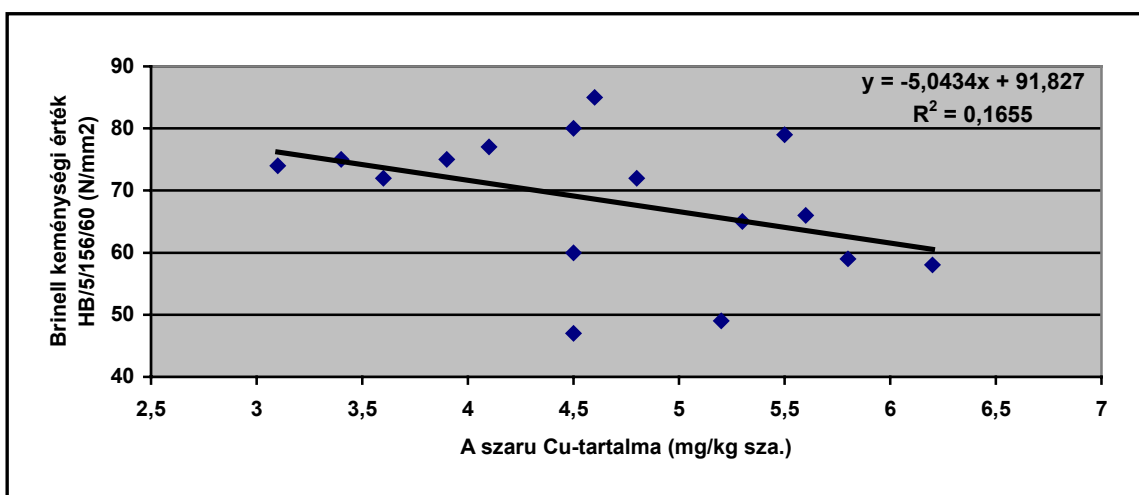
Ezek az eredmények megegyeznek LINDEMAN „et. al.” (1980) és BIRES „et. al.” (1990) véleményével, miszerint a szaru nagyobb Zn-tartalma keményíti a csülökszarut, illetve COENEN és SPITZLEI (1997) azon megállapítását, hogy kevesebb Zn-tartalom esetén a lovak pataszarujának a keménysége csökken.

A szarufal keménységének és Cu-tartalmának összefüggésvizsgálata:

A szaru Cu-tartalma (X) és Brinell keménységi értéke (Y) közötti $Y' = 91,827 - 5,0434 X$ (N/mm²) negatív lineáris összefüggés statisztikailag nem igazolható a szaru 3,0 és 6,5 mg Cu/kg sza. értékei között (5. ábra).

5. ábra

A szarufal keménységének és Cu-tartalmának összefüggésvizsgálata
(légszáraz, 8 %-os víztartalmú szaru)
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)

$$Y' = 91,827 - 5,0434X \text{ (N/mm}^2\text{)}$$

$$R^2 = 0,1655$$

$$F = (2,78) (F_{10\%} = 3,1) \quad P > 10$$

$$r = -0,4 \quad n = 16$$

Ez a vizsgálati eredmény - ebben az értékintervallumban - nem támasztja alá B. KOVÁCS (1977) szarvasmarha csülökszarura, illetve COENEN és SPITZLEI (1997) lovak pataszarujára vonatkozó azon megállapítását, hogy a nagyobb mennyiségű Cu puhítja a szarut. Ez SZOVÁTAY (2002) szerint a csülökszarunál összefügghet a juh fajnak a szarvasmarhától eltérő Cu-érzékenységgel (5. ábra).

4.5.2. A szarufal keménységének és víz tartalmának összefüggésvizsgálata:

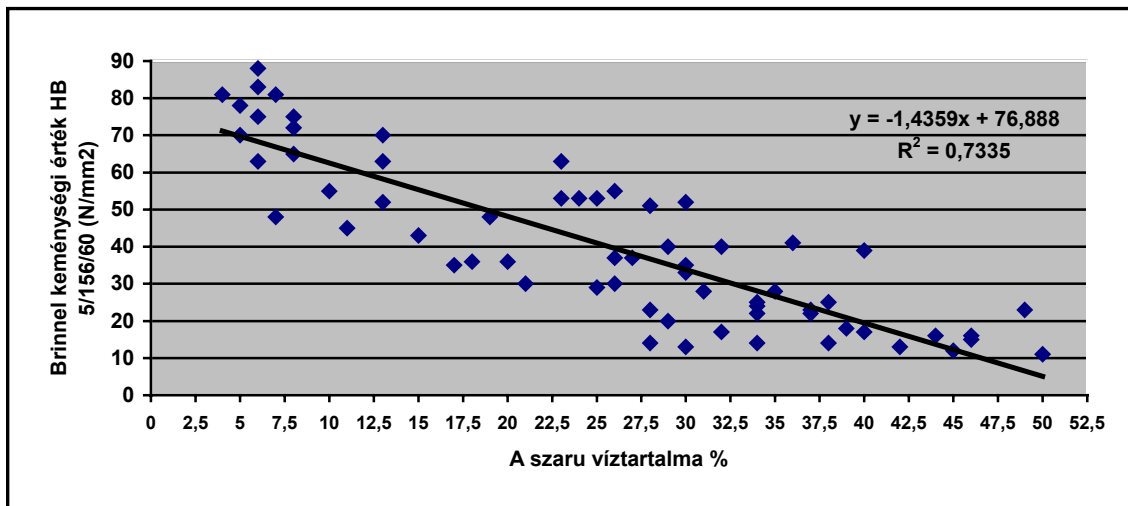
A 4-50 %-os nedvességtartalmú szaru víztartalmi (X) és Brinell keménységi értéke (Y) közötti $Y' = 76,888 - 1,4359 X$ (J/mm²) negatív lineáris összefüggés $P < 0,1$ %-os szinten szignifikáns. A két változó szoros negatív korrelációban van egymással ($r = - 0,86$). A szaru víztartalmának 1 %-os növekedése a szaru Brinell keménységi értékét $\approx 1,4$ N/mm²-el csökkenti. A determinációs koefficiens ($R^2 = 0,7335$) szerint a szaru víztartalmának növekedése nagymértékben, ≈ 73 %-ban járul hozzá a szaru keménységének a csökkenéséhez (6. ábra).

A szarufal ütőszilárdságának és víz tartalmának összefüggésvizsgálata:

A szaru víztartalma (X) és ütőszilárdsága (Y) közötti $Y' = 0,0254 + 0,0272 X$ (J/cm²) pozitív lineáris összefüggés $P < 1$ %-os szinten szignifikáns a szaru 4-13 % közötti víztartalma esetén. A szaru víztartalmának 1 %-os növekedése az ütőszilárdságot $\approx 0,037$ J/cm²-el növeli. A két változó szoros korrelációban van egymással ($r = + 0,79$). A determinációs koefficiens alapján ($R^2 = 0,6191$) a szaru víztartalmának növekedése a szaru ütőszilárdságának növekedéséhez 62 %-os mértékben járul hozzá. Ez azt jelenti, hogy a nagyobb víztartalmú és ezért puhább és rugalmasabb szaru ütőszilárdsága nagyobb, mint az igen alacsony víztartalmú (kiszáradt) keményebb és ezért törékenyebb szarué. A 7-9 %-os víztartalmú légszáraz szaru biztosítja a szaru megfelelő keménységét és rugalmasságát is a biológiai funkcióinak ellátásához (7. ábra).

6. ábra

A szarufal keménységének és víztartalmának összefüggésvizsgálata
(4-50 %-os víztartalmú szaru)
(kétváltozós lineáris regresszióanalízis)

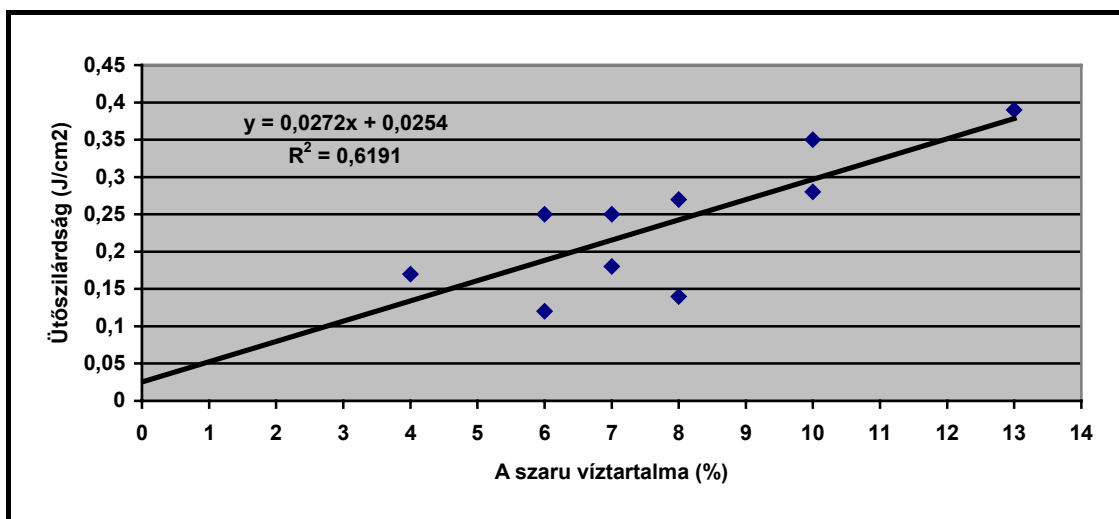

$$Y' = 76,888 - 1,4359X(N/mm^2) \quad F = 170,63 (F_{0,1\%} = 11,97) \quad P < 0,1$$

$$R^2 = 0,7335 \quad r = -0,86 \quad n = 6$$

7. ábra

A szarufal víztartalmának és ütőszilárdságának összefüggésvizsgálata
(4-13 %-os víztartalmú szaru)
(kétváltozós lineáris regresszióanalízis)

$$Y' = 0,0254 + 0,0272X (J/cm^2) \quad F = 13,00 (F_{1\%} = 11,26) \quad P < 1$$

$$R^2 = 0,6191 \quad r = +0,79 \quad n = 10$$

4.6. A csülökszaru ásványianyag-tartalmának hatása a csülökszaru növekedésére különféle juhajtókban

4.6.1. A csülökszaru Ca:P-arányának hatása a csülökszaru növekedési sebességére egészséges magyar merinó, awassi és tejelő brit juhokban

Mindegyik genotípusnál - fajtán belül - a keményebb szarufal Ca:P-aránya $P < 0,1$ %-os szinten szignifikánsan nagyobb, mint a puhább talpszarué. Ez azt bizonyítja, hogy a szarufal alsó szélének, az ún. hordozószélnek fontos szerepe van az állat súlyának viselésében. Ez felhívja a figyelmet a megfelelő időben elvégzendő szakszerű csülökápolás fontosságára. Ha ugyanis a külső és belső szarufal túlnő, ráhajlik a talpszarura és kialakul az ún. papucs-csülök. Ilyenkor nemcsak a lábvégbetegségek kialakulásának nő a valószínűsége, hanem eltűnik a hordozószél is, és ezért a kemény szarufal nem tudja ellátni megfelelően a funkcióját, az állat súlyának a viselését. A pigmentált „acélosabb” szarujú brit tejelő talpszarujának Ca:P-aránya $P < 0,1$ %-os szinten nagyobb, mint az awassié és $P < 1$ %-os, illetve $P < 5$ %-os szinten nagyobb, mint a két merinó csoporté (4. táblázat). Az eredmények úgyszintén igazolják B. KOVÁCS (1977) véleményét, amely szerint a szaru tágabb Ca:P-aránya növeli annak keménységét.

Az awassi és merinó fajták kevésbé kemény szarufalának a növekedése - a legtöbb esetben - $P < 0,1$ %-os, $P < 1$ %-os és $P < 5$ %-os szinten **szignifikánsan nagyobb, mint a brit tejelőé**. E fajtáknál ezért általában gyakrabban szükséges a csülökszabályozást elvégezni, mint a pigmentált szarujú brit tejelőnél (5. táblázat).

4.6.2. A csülökszaru Ca-, P-, Cu-, Zn- és Se-tartalmának, valamint növekedési sebességének alakulása egészséges corriedale és keresztezett keletfríz juhokban

E pigmentált csülökszaru genotípusoknál a keményebb szarufal Ca:P-aránya (3,17; 3,45) statisztikailag nem tágabb, mint a talpszarué (3,14; 2,74) (6. táblázat). Ez az állapot előnyös a lábvégbetegségek kialakulásával szemben.

A corriedale szarufalának kisebb mértékű növekedése a keresztezett keletfrízzel szemben előnyös, mert később következhet be a szarufal túlnövése, és ezért a legeltetési időszakban ritkábban szükséges a csülökszabályozást elvégezni (7. táblázat).

4. táblázat

Az awassi, magyar merinó és brit tejelő juhajták csülökszarujának Ca:P-aránya

Csoportok		Csülökszarú	n	A csülökszarú ásványianyagtartalma			
száma	megnevezése			Ca	P	Ca:P	
				mg/kg szá.		$\bar{x}$	CV %
				$\bar{x}$	$\bar{x}$		
1.	Awassi	F	10	2640	1210	2,19*	36,6
2.	Awassi	T	10	1701	1010	1,67*	15,9
3.	Magyar merinó (Törtel)	F	10	3410	1080	3,10*	10,4
4.	Magyar merinó (Törtel)	T	10	2304	1181	1,94*	34,3
5.	Magyar merinó (Túrkeve)	F	10	3138	1042	3,01*	6,2
6.	Magyar merinó (Túrkeve)	T	10	2210	1101	2,01*	9,2
7.	Brit tejelő	F	10	3683	1098	3,36*	9,3
8.	Brit tejelő	T	10	2468	958	2,57*	16,9

F = szarufal   T = talpszaru

* P = 0,1 %-os szinten szignifikáns a különbség fajtán belül a szarufal és talpszaru között.

A csülökszarú Ca:P-aránya közötti különbség a fajták között:

szarufal: 1.-3. P < 1 %   talpszaru: 6.-8. P < 5 %
 1.-5. P < 1 %   4.-8. P < 1 %
 1.-7. P < 0,1 %   2.-8. P < 0,1 %

5. táblázat

Az awassi, magyar merinó és brit tejelő juhajták csülökszarujának (szarufal) növekedési sebessége

Csoportok		Végtag	n	Csülökszarú növekedése (mm/hó)		
száma	megnevezése			$\bar{x}$	s	CV%
1.	Awassi	E	10	8,6	1,08	12,52
2.	Awassi	H	10	7,9	1,26	15,83
3.	Magyar merinó (Törtel)	E	10	6,7*	0,47	7,01
4.	Magyar merinó (Törtel)	H	10	5,7*	0,60	10,49
5.	Magyar merinó (Túrkeve)	E	10	6,8*	0,81	11,94
6.	Magyar merinó (Túrkeve)	H	10	5,8*	0,38	6,57
7.	Brit tejelő	E	10	5,8*	0,55	9,44
8.	Brit tejelő	H	10	4,8*	0,59	12,17

E - elülső   H - hátulsó

* P < 1 % fajtán belül az elülső és hátulsó végtag szarufalának növekedése között

Fajták között (elülső végtag):

- 1.-3. P < 0,1 %
 1.-5. P < 0,1 %
 1.-7. P < 0,1 %
 3.-7. P < 1 %
 5.-7. P < 1 %

Fajták között (hátsó végtag):

- 2.-4. P < 0,1 %
 2.-6. P < 0,1 %
 2.-8. P < 0,1 %
 4.-8. P < 5 %
 6.-8. P < 1 %

6. táblázat

A corriedale és keresztezett keletfríz [fekete keletfríz x (magyar merinó x pleveni F₁)] juhok csülökszarujának Ca-, P-, Cu-, Zn-, Se-tartalma (mg/kg sza.) és Ca:P aránya

Ssz.	Csoport	n	sza- ru- rész	Csülökszaru											
				Ca		P		Ca:P		Cu		Zn		Se	
				$\bar{x}$	$\bar{x}$	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %	$\bar{x}$	CV %		
1.	Corriedale	10	F	4779	1513	3,17	20,7	4,7	11,3	62,1	10,1	0,44	11,9		
2.	Corriedale	10	T	3579	1130	3,14	13,9	4,4	19,3	40,6	13,0	0,30	34,9		
3.	Keresztezett keletfríz	8	F	2875	890	3,45	23,5	4,0	19,0	56,8	20,4	0,34	20,1		
4.	kereszttezett keletfríz	8	T	2908	1164	2,74	30,8	4,5	27,0	56,0	22,0	0,37	25,0		

F = szarufal

T = talpszaru

Csülökszaru Zn-tartalmában:

- 1.-2. P < 0,1 %
 2.-4. P < 1 %

Csülökszaru Se-tartalmában:

- 1.-2. P < 1 %
 1.-3. P < 5 %

7. táblázat

A corriedale és keresztezett keletfríz juhok csülökszarujának (szarufal) növekedési sebessége

Csoportok		Vég- tag	n	Szarufal növekedése (mm/hó)		
száma	megnevezése			$\bar{x}$	s	CV%
1.	Corriedale	E	10	6,6	1,3	19,63
2.	Corriedale	H	10	5,8	1,2	21,29
3.	Keresztezett keletfríz	E	8	8,2	2,4	29,67
4.	Keresztezett keletfríz	H	8	6,2	1,1	17,49

E - elülső H - hátsó mm. - magyar merinó

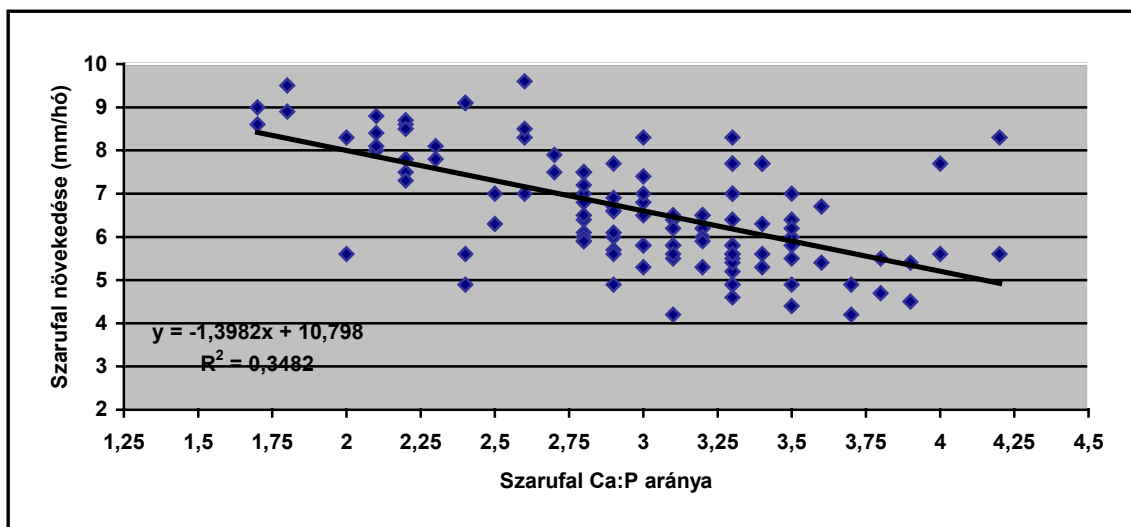
- 1.-3. P < 5 %   3.-4. P < 5 %

4.6.3. A juh csülökszaru (szarufal) Ca:P-arányának és növekedésének összefüggése különböző évek kísérleteinek eredménye alapján (8. ábra)

A szarufal Ca:P-aránya (X) és növekedése (Y) közötti $Y' = 10,798 - 1,3892 X$ (mm²/hó) negatív lineáris összefüggés található, amely $P < 0,1$ %-os szinten szignifikáns. A szarufal Ca:P-arányának 1 értékkel való túgúlása a szarufal havi növekedését 1,4 mm-el csökkenti. A két változó közötti negatív összefüggés közepes ($r = -0,59$). A determinációs koefficiens szerint ($R^2 = 0,3482$) a szarufal Ca:P-arányának a növekedése 35 %-os mértékben járul hozzá a szarufal növekedésének a csökkenéséhez. A tágabb Ca:P-arányú, szilárdabb, pigmentált szarujú genotípusok szaruja tehát lassabban nő, mint a pigmentmentes, puhább szarujú fajtáké. Ezért az előbbi fajtáknál esetenként ritkábban kell csülökszaru szabályozást végezni a szaru túlnövése, ill. a lábvégbetegségek megelőzése céljából.

8. ábra

A juh csülökszaru (szarufal) Ca:P-arányának és növekedésének összefüggésvizsgálata
(Kétváltozós lineáris regresszióanalízis)

$$Y' = 10,798 - 1,3982X \text{ (mm/hó)} \quad F = 60,91 \text{ (} F_{0,1\%} = 11,39 \text{)} \quad P < 0,1$$

$$R^2 = 0,3482 \quad r = -0,59 \quad n = 116$$

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

- 5.1. Az egészséges juhok **szarufalának Ca:P aránya tágabb** ($P < 0,1 \%$), keményebb (kopásállóbb), mint a talpszaru. A **pigmentált csülökszaru** keményebb a pigmentmentesnél, **Ca:P aránya tágabb** ($P < 0,1 \%$; $P < 1 \%$; $P < 5 \%$), több Zn-t tartalmaz ($P < 0,1 \%$; $P < 1 \%$).
- 5.2. A felnőtt magyar merinó **anyajuhok** csülökszarujának **Ca-tartalma nagyobb** ($P < 0,1 \%$), **Ca:P aránya tágabb** ($P < 0,1 \%$) mint a fiatal egyedeké, ezért keményebb (kopásállóbb).
- 5.3. Az **egészséges** merinó juhok talpszarujának **Ca-tartalma 50 %-kal nagyobb** ($P < 0,1 \%$), szarufalának és talpszarujának **Ca:P aránya pedig tágabb** ($P < 1 \%$), mint lábvégbeteg társaié.
- 5.4. A **nagy Ca-kiegészítés** eredményezte tág Ca:P arányú takarmány tartós etetésekor nagyobb a csülökszaru Ca-tartalma ($P < 0,1 \%$), **tágul Ca:P aránya** ($P < 0,1 \%$) ezért növekedhet a keménysége.
- 5.5.1. A juh csülök **szarufalának Ca:P aránya** (X) és **Brinell keménységi értéke** (Y) közötti $Y' = 31,326 + 12,726 X$ (N/mm^2) pozitív lineáris összefüggés $P < 1 \%$ -os szinten szignifikáns. A szaru Ca:P arányának 1 értékkel való tágulása a keménységét $12,7 N/mm^2$ -rel növeli. A szaru Ca:P arányának a tágulása a determinációs koefficiens szerint ($R^2 = 0,5008$) a keménység növekedéséhez 50 %-os mértékben járul hozzá.
- 5.5.2. A juh csülök **szarufalának víztartalma** (X) és **Brinell keménységi értéke** (Y) közötti $Y' = 76,888 - 1,4359 X$ (N/mm^2) negatív lineáris összefüggés $P < 0,1 \%$ -os szinten szignifikáns. A szaru víztartalmának 1 %-os növekedése a Brinell keménységi értéket $1,4 N/mm^2$ -rel csökkenti. A szaru víztartalmának növekedése a determinációs koefficiens szerint ($R^2 = 0,7335$) a keménységének (kopásszilárdságának) csökkenéséhez 73 %-os mértékben járul hozzá.
- 5.5.3. A juh csülök **szarufalának víztartalma** (X) és **ütőszilárdsága** (Y) közötti $Y' = 0,0254 + 0,0272 X$ (J/cm^2) pozitív lineáris összefüggés (4-13 % közötti víztartalomnál) $P < 1 \%$ -os szinten szignifikáns. A szaru víztartalmának 1 %-os növekedése a determinációs koefficiens szerint ($R^2 = 0,6191$) az ütőszilárdságát

0,03 J/cm²-rel növeli. A szaru víztartalmának növekedése az ütőszilárdságának növekedéséhez 62 %-os mértékben járul hozzá.

- 5.6. A juh csülök szarufalának **Ca:P aránya (X)** és **növekedése (Y)** közötti $Y' = 10,798 - 1,3982 X$ (mm/hó) negatív lineáris összefüggés $P < 0,1$ %-os szinten szignifikáns. A szarufal Ca:P arányának 1 értékkel való tágulása a szarufal havi növekedését 1,4 mm-rel csökkenti. A szarufal Ca:P arányának tágulása a determinációs koefficiens szerint ($R^2 = 0,3482$) 35 %-os mértékben járul hozzá a növekedésének a késleltetéséhez.

6. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSTÁSA

- 6.1. A magyar merinó küllemi bírálatánál a pigmentált csülökszarujú egyedek ne hátrányban, hanem előnyben részesüljenek a pigmentmentes egyedekkel szemben, amennyiben nem rontja a gyapjú-, tej- és hústermelő képességet. A pigmentált szaru nagyobb keménysége ugyanis a lábvégbetegségekkel szemben nagyobb védettséget jelenthet.
- 6.2. Szükségesnek tartom az istállózott fiatal állatok csülökszarujának fokozottabb ellenőrzését. Mivel a növendék juhok csülökszaruja kevésbé kemény, ezért gyorsabban túlnőhet az alományagon, ahonnan istállón kívüli kemény talajon hajtva a sarokfali részek túlterhelődhetnek.
- 6.3. A magyar merinónak - a hús- és tejtermelésének növelése céljából - javaslom tenyészállat-előállító keresztezési partnernek a pigmentált csülökszarujú intenzív tej- és húshasznosítású genotípusokat (brit tejelő, tejelő cigája, fekete keletfiz, corriedale, német feketefejű). A keresztezett tenyészállatoknak ugyanis nemcsak a genetikai potenciáljuk növekszik - adott hasznosítási irányban - a tisztavérű merinóhoz képest, hanem csülökszarujuk nagyobb mértékben lesz pigmentált, és így keménységük és kopásállóságuk is nagyobb, mint a tisztavérű merinóké.
- 6.4. Nem javaslom, hogy a juh csülökszaru Ca-tartalmát, Ca:P-arányát és, ezáltal a szilárdságát az állat szükségleténél jóval nagyobb Ca-tartalmú és tágabb Ca:P-arányú takarmányok etetésével próbálják növelni. DITTRICH (1969/70) szerint ugyanis a tág Ca:P arány károsan befolyásolja egyes nyomelemek értékesülését, a nagy Ca mennyiség pedig csökkenti a táplálóanyagok emészthetőségét, a N értékesülését és a súlygyarapodást is.

6.5. A szaru víztartalmának növekedése 73 %-os mértékben járul hozzá a szilárdságának a csökkenéséhez. A lábvégbetegségek megelőzése céljából ezért a mélyfekvésű, vízállásos legelők legelők elkerülése (és a reggeli harmat felszáradása előtti legeltetés mellőzése) a legfontosabb. Az ilyen legelőkön ugyanis - az endoparazitás fertőződés veszélye mellett - a tartós nedvesség hatására a vastag, kemény csülökszaru nagymértékben felpuhul, és elősegíti a lábvégbetegségek kialakulását. Ez egyaránt vonatkozik a pigmentált és pigmentmentes csülökszarujú fajtákra, mert a szaru felpuhulásában a víztartalmának sokkal nagyobb a szerepe, mint az ásványianyag-összetételének.

A TÉMAKÖRBE KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK ÉS ELŐADÁSOK

Publikációk:

- Kiss E-né - Mucsi I. - **Szórádi T.** - Vidács L. (1991): Csülökbetegségek és azok következményei a szarvasmarha-tenyésztésben. 2. közlemény: A rendellenességek vizsgálata. (Foot ailments and their consequences on cattle breeding. 2. publication: Studies on disorders). Állattenyésztés és Takarmányozás. 40. évf. 6. sz. 533-544 p.
- Mucsi I. - Kiss E-né - **Szórádi T.** - Vidács L.(1991): Csülökbetegségek és azok következményei a szarvasmarha-tenyésztésben. 1. közlemény: A csülökbetegséget kiváltó tényezők. (Foot ailments and their consequences on cattle breeding. 1st. publication: Factors which are the cause of the foot ailments). Állattenyésztés és Takarmányozás. 40. évf. 6. sz. 521-531 p.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. - Kiss E-né - Vidács L. (1992): Csülökbetegségek és azok következményei a juhtenyésztésben. Állattenyésztés és Takarmányozás. 41. évf. 5. sz. 441-452 p.
- Kiss E-né - Mucsi I. - **Szórádi T.** - Vidács L. (1993): Ásványianyag-vizsgálat a szarvasmarha egyes szerveiben és a csülökszaruban, különös tekintettel a csülökbetegségekre. Tudományos Közlemények. Szerk.: Csányi József et al. Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 3. sz. 39-52 p. (kiadványrészlet)
- Mucsi I. - **Szórádi T.** - Kiss E-né - Vidács L.(1993). : A lábvégek betegségei és azok kártétele a juhászatokban. Tudományos közlemények. Szerk. Csányi József et al.

Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 3. sz. 87-99 p. (kiadványrészlet)

- Kiss E-né - **Szórádi T.** - Mucsi I.(1995): Összefüggés az egészséges és beteg holstein-fríz állományú tehének termelése, valamint szőrük és csülökszarujuk nyomelemtartalma között. Tudományos Közlemények 4. Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 27-35 p. (kiadványrészlet)
- Kiss E-né - Mucsi I. - **Szórádi T.** (1995): Különböző szervek ásványianyag tartalma egészséges és csülökbeteg tehéncsoportoknál. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok I-II. kötet. Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 236-237 p. (kiadványrészlet)
- **Szórádi T.** - Mucsi I. - Kiss E-né (1995): A бүдössántaság és a csülökszaru ásványianyag-tartalma közötti összefüggések juhoknál. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok I-II. kötet, Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 395-396 p. (kiadványrészlet)
- **Szórádi T.** - Mucsi I. - Kiss E-né (1995): Különböző fajtájú juhok gyapjának, vérének és csülökszarujának ásványianyag-tartalma és a бүдössántaság közötti összefüggés vizsgálata. Tudományos Közlemények 4. Hódmezővásárhely, DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. 20-26 p. (kiadványrészlet)
- **Szórádi T.** - Mucsi I. (1997): Különböző genotípusú juhok csülökszarujának növekedési üteme és ásványianyag tartalma. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Karcag, június 12-13. 202-203. (proceeding)
- Mucsi I. - **Szórádi T.**: Az eltérő talajtípusú legelőkön tartott magyar merino csülökszarujának ásványianyag tartalma. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Karcag. 1997. június 12-13. 388-389. (proceeding)
- **Szórádi T.**-Mucsi, I. (1998): A juh csülökszaru keménységét befolyásoló tényezők vizsgálata. XXVII. Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár, szeptember 29-30. Új kihívások a mezőgazdaság számára az EU csatlakozás tükrében. Állattenyésztési szekció I. kötet 169-173 p.
- **Szórádi T.**(1999): A juh csülökszaru keménységét meghatározó tényezők. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Állattenyésztési és Takarmányozási Szekció. Kiadvány 95 p. Debrecen, október 28-29.

- Mucsi I. - **Szórádi T.**(2002): A fajta, a takarmányozás és az életkor hatása a juh csülökszaru makroelem tartalmára. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös, március 26-27. 2. kötet 427 p.
- **Szórádi T.** - Mucsi I.(2002): A lábvégbetegségek és az életkor hatása a juh csülökszaru szilárdságára. XLIV. Georgikon Tudományos Napok. Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, szeptember 26-27. Kiadvány 27 p.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. (2002): A juh csülökszaru mechanikai paramétereinek, ásványianyag-tartalmának és növekedési ütemének összefüggésvizsgálata. XXIX. Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár, október 3-4. Kiadvány 77 p.
- **Szórádi T.** - Mucsi I.(2002): A juh csülökszaru makro és mikroelem tartalma és mechanikai paramétere közötti összefüggések. Magyar Állatorvosok Lapja. Megjelenés alatt.
- **Szórádi T.** - Mucsi I (2002): A juh csülökszaru mechanikai paramétereinek, ásványianyag-tartalmának és növekedési ütemének összefüggésvizsgálata. Állattenyésztés és Takarmányozás. Megjelenés alatt.

Előadások:

- Mucsi I. - **Szórádi T.**(1991): Lábvégbetegségek kezelésének új módszere. Bakonszeg, nov. 21. Awassi Szimpózium.
- **Szórádi T.** (1992): Juhok csülökbetegségei a fajta és a tartásmód összefüggésében. Bakonszeg, okt. 15. III. Awassi Szimpózium
- **Szórádi T.** - Mucsi I. - Kiss E-né (1994): Különböző genotípusú juhok csülökszarujának ásványianyag tartalma és a bűdössántaság közötti összefüggés. Debrecen, 10. 04. Nemzetközi Juhtenyésztési konferencia.
- Kiss E-né - Mucsi I. - **Szórádi T.** (1995): Különböző szervek ásványianyag-tartalma egészséges és csülökbeteg tehéncsoportoknál. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok Szarvasmarhatenyésztés szekció, ápr. 21-22.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. - Kiss E-né (1995): A bűdössántaság és a csülökszaru ásványianyag-tartalma közötti összefüggések juhoknál. Hódmezővásárhely, ápr. 21-22. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok (poszter).

- **Szórádi T.- Mucsi I. (1997):** A juh csülökszaru ásványianyag-tartalmának és növekedésének kapcsolata a bődössántasággal. "Állattenyésztési kultúránk az ezredfordulón túli Európában" Jákotpuszta, április 24-27.
- **Szórádi T. - Mucsi I. (1997):** Különböző genotípusú juhok csülökszarujának növekedési üteme és ásványianyag tartalma. "Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok", Karcag, június 12-13.
- **Szórádi T.- Mucsi I. (1998):** A juh csülökszaru keménységét befolyásoló tényezők vizsgálata. Új kihívások a mezőgazdaság számára az EU csatlakozás tükrében. XXVII. Óvári Tudományos Napok, Mosonmagyaróvár, szeptember 29-30.
- **Szórádi T. (1999):** A juhcsülök ásványianyag-tartalma és fizikai paraméterei közötti összefüggés. "Állomány-egészségügy - állati-termék minőség; szabályozás - állategészségügyi prevenció" szakmai tanácskozás. Hódmezővásárhely, április 22.
- **Szórádi T. (1999):** A juh csülökszaru keménységét meghatározó tényezők. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Debrecen, október 28-29.
- **Szórádi T. (2000):** A juh csülökszaru fizikai paraméterei és ásványianyag összetételének vizsgálata. VI. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely, március 29.
- **Szórádi T. (2001):** A juh csülökszaru ásványianyag tartalma és növekedési üteme. VII. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely, március 29.
- **Mucsi I. - Szórádi T. (2002):** A fajta, a takarmányozás és az életkor hatása a juh csülökszaru makroelem tartalmára. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. SZIE Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Gyöngyös, március 26-27.
- **Szórádi T. (2002):** A juh csülökszaru mechanikai paramétereinek, víztartalmának és ásványianyag összetételének összefüggésvizsgálata. VIII. Ifjúsági Tudományos Fórum. Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, március 28.
- **T. Szórádi - I. Mucsi (2002):** The relation analysis of the mechanical parametres, the mineral content and the growth rate of leg horn of the sheep. Scientific conference on the 80th anniversary of Dr. St. Iulian Drăcea. Banat's University of Agricultural Sciences. Timisoara 9-10 Mai.

- Mucsi I. - **Szórádi T.** (2002): A fajta, a takarmányozás és az életkor hatása a juh csülökszaru makroelem tartalmára. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös, március 26-27. 2. kötet 427 p.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. (2002): A lábvégbetegségek és az életkor hatása a juh csülökszaru szilárdságára. XLIV. Georgikon Tudományos Napok. Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, szeptember 26-27.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. (2002): A juh csülökszaru mechanikai paramétereinek, ásványianyag tartalmának és növekedési ütemének összefüggésvizsgálata. XXIX. Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár, október 3-4.
- **Szórádi T.** - Mucsi I. (2002): A juh csülökszaru makro és mikroelem tartalma és mechanikai paramétereinek közötti összefüggések. Magyar Buiatikusok 13. kongresszusa. Hajdúszoboszló, október 10-12.